

KÓSZEGHY MIKLÓS

Nők Dávid körül

I.

Bevallom, ez a cím kissé talán bulvárosra sikerült. De lehetne sokkal sikamlósabb is. Hiszen bárki, aki legalább felületesen ismeri a bibliai Dávid történeteit, sokkal inkább zavarba ejtő címet is tudna ajánlani ebben a témakörben. Pedig a Dávidról szóló szövegeknek, ahogy minden szövegnek, sokkal több olvasata van, mint egy. Távol álljon tőlem, hogy a mindentudó elbeszélő, a kulisszák mögé látó, beavatott ember pózából mindenféle történeteket meséljek Dávidról.¹ Felesleges is volna, hiszen az eredmény nyilván sokkal rosszabb lenne, mint a bibliai „eredeti”. Arról nem is szólva, hogy még a kulisszáról is alig van fogalmunk, hát még arról, ami mögötte zajlott. Am határozottan azt gondolom, hogy a Dávidról szóló bibliai kompozíciók írója, írói, redaktorai számára a nők – s itt minden, Dávid körüli nőre gondolhatunk, nem kizárólag azokra, akikkel a király valamiféle szerelmi kalandba bonyolódott – igen fontos szerepet játszottak. A kérdés tehát nem az, bár ezt is nagyon jó volna tudni, hogy melyik nő miért volt, lehetett fontos Dávid számára. Jelen írás keretei közt sokkal inkább arra volnék kíváncsi, hogy a róla szóló kompozíció miért éppen azt a nőt, s miért éppen ott és akkor helyezi el Dávid hosszú, csodás csúcspontokkal és mély hullámvölgyekkel teli karriertörténetében, ahol és amikor elhelyezi. Egy olyan, patriarchális világban, amelyben a Biblia (a feminista teológusok által oly gyakran androcentrikusnak nevezett) szövegei születtek, eléggé figyelemreméltó, hogy egy ilyen emblematikus karakter történetében miért jut ennyire fontos szerep a nőknek. (Hogy ez

1 Stefan HEYM kísérlete (*Der König David Bericht*, München, 1972, magyar nyelven: *Dávid király krónikája*, Budapest, 1977) elég jól sikerült ahhoz, hogy e sorok írója ne próbálkozzék valami hasonlóval. Arról nem is szólva, hogy jelen írásom közegének nem a fikciót szánom.

a szerep azután a modern női szerepek felől nézve könnyen elfogadhatatlannak tartható, nos, ez a kérdés jogos lehet, ám jelen írásunk szempontjából irreleváns.) Ez a kísérletünk tehát nem a primer történeti eseményekre vonatkozik, hanem a Dávidról szóló irodalmi hagyomány csomópontjai közül szeretne feltárni néhányat. Mindazonáltal nem szándékom elhallgatni, hogy nem osztom a Biblia adatainak történeti használhatatlanságáról szóló nézetrendszer egyetlen elemét sem. Inkább osztom azt a véleményt, amely e nézetrendszer bibliafóbiának nevezi. Ez utóbbi pedig legalább olyan veszélyes, mint a bibliai történeteket mindenestől verifikálható történeti tényként kezelő biblicizmus.

II.

Hiába az óvatos pontosítás, mégis, minden bizonnyal csalódást keltő, hogy a Dávid körüli nőkről szóló írásomat a bibliai történetírást illető gondolatokkal kezdem. Mégis valahonnan onnan kellene elindulni, hogy a múlt század húszas évei óta tartja magát a tézis az ószövetségi bibliatudományban,² hogy létezik Sámuel könyvein (és részben a Királyok első könyvének legelején) belül két, Dávidról szóló nagyobb kompozíció.³ Az egyik (1Sám 16 – 2Sám 8) Dávid felemelkedéséről, a másik (2Sám 9–20, valamint 1Kir 1–2) Dávid trónutódlásáról szól. Mindkettőnek bizonytalanok a határai, a kezdőpont körül nagy viták vannak, a záró bibliai verseket illetően talán inkább létezik konszenzus az ószövetségi bibliatudományban.⁴ Annyi azonban kijelenthető, hogy ez a két kompozíció, akármit gondolunk is létezésükről és határaikról, korábbi, mint a deuteronomiumi történetírás.⁵ Ez utóbbi alaprétegének keletkezését a babiloni fogság idejére szokás helyezni, így a két, említett kompozíciót mindenképp fogság előttinek kell tartanunk. Mindez azt is jelenti, hogy már ezen a

2 A kérdéskörhöz első megközelítésben lásd.: ROST, L., 1926.

3 ROST, L. 1926 tézisént természetesen számos ponton kikezdte az idő, kezdő- és végpontját illetően is sok a bizonytalanság, ám úgy tűnik, hogy a tézist alapvetően, komolyan vehető módon nem vonták kétségbe.

4 A vita részletes ismertetésétől itt és most eltekintek. A kérdéskör alapos összefoglalását lásd: DIETRICH, W., 1997, 203–220. A kérdés teológiai vonatkozásairól magyar nyelven legutóbb KARASSZON István, 2021, 72–76.

5 A deuteronomiumi történetírás hosszú ideje vitatémája az ószövetségi bibliatudománynak. A diskurzus ma már régen nem arról szól, hogy Martin Nothnak igaza volt-e, amikor a teljes kompozíció mögött egyetlen, koherens szerzői-redaktori iskolát feltételezett. Nem is arról, hogy a Rudolf Smend munkássága nyomán kialakult ún. göttingeni modell (Walter Dietrich és Timo Veijola) által megállapított három deuteronomiumi réteg (G-P-N) ma még tartható nézet-e. Még csak arról sem, hogy a Frank More Cross szerinti két blokkos modell (az első Jósias idejéből, a második a fogság utáni korból) érvényes-e. A kérdést ma gyakran úgy teszik fel, létezik-e egyáltalán az a kompozíció, amit a mainstream tudomány ma még Deuteronomisztikus Történeti Műnek nevez. A problémához remek kutatástörténeti áttekintéssel lásd: KARASSZON István, 2021, 126–136.

ponton abból lehet kiindulni: Dávid bibliai történeteinek komoly része fogság előtti, vagyis keletkezési ideje közelebb van a törtétekhez, mint a Kr. e. 6. század.

Ha azonban modellre van szükség, akkor e cikk lapjain egy újabbat fogok követni. Mert az kétségtelen, hogy a Dávidról és Salamonról szóló szövegek mai alakjának kialakításában jelentős szerepe volt a deuteronomiumi gondolkörnek, amely végül e szövegeket és hőseiket is a Deuteronomisztikus Történeti Mű részeivé tette. Az újabb kutatásban azonban felmerült egy olyan hipotézis, amelynek segítségével árnyaltabban lehet szemlélni azt a hosszú folyamatot, amelynek során létrejött mindaz, amit ma olvashatunk, ha felütjük az Ószövetség lapjait. Határozottan úgy gondolom, hogy ez a hipotézis a legjobb azok közül, amelyeket az ószövetségi bibliatudomány ma kínálni képes, ezért modellként és gondolkodási keretként egyaránt használni fogom.

Walter Dietrich, a modell megalkotója joggal feltételezi, hogy a deuteronomisztikus redaktorok Dávid és Salamon vonatkozásában már írott formában is készen találhatták nyersanyaguk egy igen jelentős részét. Létezett ugyanis egy, a korai királyság időszakát tárgyaló elbeszélő mű (*Erzählwerk über die frühe Königszeit*⁶), amelynek tartalma és szöveganyaga két módon is meghatározható.⁷ Vagy arról van szó, hogy ez a mű valamilyen formában tárgyalta mindazt, amiről az Ószövetség az 1Sám 1 és az 1Kir 2 közt tudósít, de az is elképzelhető – igaz, Dietrich szerint ez nem annyira valószínű⁸ –, hogy a kompozíció csak az 1Sám 9 anyagánál kezdődött. Megfontolandó érv a hosszabb kompozíció feltételezése mellett, hogy több történet e tágasabb horizonton mozogva jut el a kezdettől a megoldásig.⁹ Ez az elbeszélő kompozíció – így Dietrich – maga sem egységes, s ezt a Dávid–Betsabé–Salamon-történeten véli a leginkább megmutathatónak.¹⁰ Itt ugyanis egy szikár, tényyszerűségében brutális alaptörténetet egy későbbi redaktor olyan megjegyzésekkel látott el, amelyek Dávidot legalább valamelyest kedvezőbb színben tüntették fel, mindenestre legalább elkerülve az olcsó propagandát.¹¹

A mű intenciója azonban Dietrich modellje szerint ennél nagyobb ívű lehetett. Hiszen Saultól Dávidig, majd Salamonig

6 DIETRICH, W. 1997, 259.

7 Hogy a deuteronomiumi redaktorok már írott anyagokat is használtak, másutt is felmerült a kutatásban. Lásd ehhez első megközelítésben: VRIEZEN, T. C. – WOUDE, A. S. van der, 2005, 7.

8 DIETRICH, W., 1997, 259–260.

9 DIETRICH, W., 1997, 260 szerint ennek talán legmeggyőzőbb példája a frigyládáról szóló történet, amely az 1Sám 4-ben kezdődik, de aztán búvópatakként itt-ott előbukkanva csak az 1Kir 8-ban ér véget, ahol arról olvasunk, hogy Salamon elhelyezi a ládát a Szentek Szentjében.

10 DIETRICH, W., 1997, 261–262.

11 Dávid bűnét nem takargatta a redaktor, de például Dávid gyászával, vagy a gyermek életéért folytatott küzdelemnek is felfogható bőjtjével enyhíthetett valamennyit Dávid megítélésén.

egyfajta ívet lehetett felvázolni, amely személyekbe sűrítve egy valós történeti folyamatot jelenített meg. Saul benjáminita, tehát északi származású,¹² s a királyság vele, azaz északon, Izraelben kezdődik. Ám a hatalom végül délre száll, hiszen Dávid és Salamon is júdai származásúak.¹³ Fájdalmas folyamat a személyek és az államok szintjén egyaránt, telve kegyetlenséggel, gyilkossággal és hazugságokkal. Pontosan olyan, mint minden folyamat, amit a politika irányít. S talán így érthető, hogy a kompozíció valamilyen módon kötődött az északi országrész Kr. e. 722-ben bekövetkezett bukásához, hiszen ezt követően a súlypont végleg áthelyeződött az egyedülként megmaradt Júdára.¹⁴

Ha pedig ezt az Udvari Elbeszélő Művet (Dietrich számtalan helyen alkalmazza a *höfisches Erzählwerk* terminust is) a továbbiakban használni szeretném, akkor itt kell felhívnom a figyelmet Dietrich egy másik, a forrás értékelése szempontjából igen fontos megállapítására. Szerinte – s e véleményt is szívesen osztom – az egész mű messze több, mint olcsó propagandairat.¹⁵ Voltaképp minden szereplőjét ambivalens módon állítja elének, mindenkiben találunk olyan tulajdonságot, amely miatt azonosulni tudunk vele, de olyat is, amely kifejezetten taszít.¹⁶ És ez nemcsak Dávid, hanem csaknem valamennyi szereplő esetében így van – talán elegendő, ha itt csak Saulra, Izrael első, tragikus sorsú királyára utalok, akinek jellemrajzában oly sok, egymásnak ellentmondó elem keveredik.

Ez a kompozíció, amelynek létezését valószínűnek, Dietrich általi jellemzését pedig meggyőzőnek tartom, természetesen nem kortársi beszámoló. Végző formáját tekintve alighanem Kr. e. 8. századi, de nyilván ennél régebbi anyagot is tartalmaz. Ám kortársi anyagnak talán csak egy-két helyen lelhetjük nyomát. Mégis elmondhatjuk, hogy praedeuteronomisztikus anyaggal van tehát dolgunk, és talán hiba lenne lebecsülni a másfél évszázaddal korábbi keletkezés jelentőségét. Nem feledve ugyanakkor azt sem, hogy a kortársi keletkezésű művek önmagában e körülmény miatt nem feltétlenül jobb források, mint azok, amelyek később, egy bizonyos távlat birtokában keletkeztek.

Dietrich meggyőzően mutatja ki, hogy milyen elemekből táplálkozott ez a kompozíció, s hogy milyen jellegű forrásokat használtak fel létrehozásakor.¹⁷ Feltehetően bekerültek az anyagba eredetileg önálló szövegek. Ilyen lehetett például Dávid Jónátán

12 E meghatározásban az ószövetségi adatokat követem, a kérdés körüli vita fejleményei nem tartoznak e cikk tárgyához.

13 DIETRICH, W., 1997, 267.

14 Így DIETRICH, W., 1997, 267, valamint HENTSCHEL, G., in ZENGER, E., 2008, 236–237.

15 DIETRICH, W., 2006, 34.

16 Vö.: DIETRICH, W., 2006, 36–37. Dietrich megfogalmazása Dávid negatív oldaláról, pedig neki a mű szerint rengeteg rokonszenves tulajdonsága is van, annyira találó, hogy érdemes szó szerint idézni: „David ... der brutal egoistische und gewissenlos opportunistische Gewaltmensch.”

17 Az alábbiakban DIETRICH, W., 2006, 40–64. adatait használom.

halálakor elmondott siratóéneke (2Sám 1,19–27), vagy akár a Dávid háborúit felsoroló lista (2Sám 8). Ezek mellett kidolgozott elbeszélések is utat találtak az Udvari Elbeszélő Műbe, ráadásul ezek egymás melletti helye sem a véletlen műve. Az 1Sám 25-ben olvasható történet, amelynek során Dávid megszerzi Nábál javait és feleségét, Abigailt, bizonyonnyal egy ilyen történet. De igen érdekes, ahogyan egymás párhuzamaként egymáshoz igen közel helyezkedik el a 2Sám 11 és a 2Sám 13. Az elsőben, Betsabe története kapcsán előttünk áll a vágyait megzabolázni képtelen, majd végül a gyilkosságig is eljutó apa, Dávid, a másodikban a fiú, Amnon, aki ugyanúgy képtelen erre. Ráadásul a róla szóló elbeszélés is gyilkossággal végződik. A kompozícióban elbeszélésfüzereknek is jutott hely, ilyennek tarthatjuk a Saul-ház felemelkedéséről és bukásáról szóló anyagot éppen úgy, mint a frigyládáról szóló szövegeket, amelyek egészen hosszan húzódnak végig Sámuel két könyvén – itt-ott felbukkanva, majd újra eltűnve a kíváncsi szemek előtt.

Miután a mű elkészült, kiegészítéseket is csatoltak hozzá. Ilyen a dávidi dinasztia örök isteni támogatását tartalmazó híres szöveg, a 2Sám 7,¹⁸ vagy Nátán feddő prófécija, amelyet Dávidnak mondott a Betsabe-incidens után (2Sám 12). Végül meg kell említeni, hogy a 2Sám 21–24 mindenestől későbbi függeléknek tekintendő – természetesen csak az Udvari Elbeszélő Mű felől nézve.¹⁹ Bizonyos értelemben ugyanez vonatkozik az 1Kir 1–2 anyagára is, amely Salamon trónra kerülését, s Dávid utolsó intelmeit tartalmazza.

Mindezek után érdemes rátérni a voltaképpeni témára, arra tehát, hogy a Dávid körül felbukkanó nők mit mondanak a karrier alakulásáról. Vagy talán pontosabban fogalmazva: mit gondolt erről az a mindentudó elbeszélő, akinek köszönhetjük, hogy ismerjük a történeteket. Vagy bizonyos értelemben akár mindkét kijelentésünk is igaz lehet. Ehhez persze azt a (posztmodern történetírás számára csaknem elfogadhatatlan) feltételezést is meg kell kockáztatnunk, hogy a történetírói szöveg és a történeti tény közt lehetséges valamilyen fokú kapcsolat.²⁰

III.

Dávid természetesen poligám házasságban élt. Sem ő, sem a kora nem ismerte a női egyenjogúság fogalmát, így ennek megnyilvánulásait, illetve ezek tökéletes hiányát – bármennyire divatos volna is – értelmetlen lenne számonkérni rajta. Háremet tartott, mint minden valamirevaló uralkodó, s a hárem tagjainak nyilván

18 A fejezet keltezése körül sok a vita. Dietrich a fogság idejére (DIETRICH, W., 2006, 55–56), PIETSCH, M., 2003, 15–18. Jósias korára gondol. Annyi bizonyos, hogy a 2Sám 7 alapvetően a deuteronomiumi teológia egy darabja.

19 Lásd ehhez: BRUEGGEMANN, W., 1988.

20 A kérdést alaposan tárgyalja: SZÍJJÁRTÓ M. István, 2021, 300–335.

nem állt módjukban választani, hogy akarnak-e e dicső király feleségei lenni, vagy nem. Sokukról a nevükön kívül jószerivel semmit sem tudunk, s biztosak lehetünk benne, hogy számos háremhölgynek még a neve sem maradt ránk. Ugyan ismerünk két összegző listát Dávid feleségeiről és a tőlük született fiúkról, de az itt szereplő nők közül a kompozíción belül csak néhánynak van története. Az pedig kézenfekvő, hogy egy nő akkor fontos igazán egy (mai) férfinak és egy (ókori) redaktornak egyaránt, ha történet kapcsolódik hozzá, ha a nevén kívül mást is érdemes és lehetséges hagyományozni róla. A listák ennek ellenére nyilván érdekesek és fontosak (félkövéren szedjük annak a nőnek a nevét, akivel Dávid a bibliai szöveg tanúbizonysága szerint valamilyen történetbe bonyolódott):

Dávidnak Hebrónban ezek a fiai születtek: elsősülöttje Amnón volt, a jezreéli Ahínóam fia, a második Kiláb, Abigajlnak, a karmeli Nábál volt feleségének a fia, a harmadik Absolon, Maaká fia, aki Gesúr királyának, Talmajnak a leánya volt, a negyedik Adónijjá, Haggít fia, az ötödik Sefatjá, Abítál fia, a hatodik Jitreám, Eglának, Dávid feleségének a fia. Ezek születtek Dávidnak Hebrónban. (2Sám 3,2–5)

Valamint:

Miután Dávid Hebrónból Jeruzsálembé költözött, még ott is vett el másodfeleségeket²¹ és feleségeket, és még születtek Dávidnak fiai és leányai. Ez a nevük azoknak, akik Jeruzsálemben születtek neki: Sammúa, Sóbáb, Nátán és Salamon, Jibhár, Elisúa, Nefeg és Jáfia, Elisámá, Eljádá és Elifelet. (2Sám 5,13–14)

E szövegek hét asszonyt név szerint említenek, ám utalnak arra, hogy Dávidnak ezeken kívül is voltak feleségei és ágyasai. E névtelen feleségek és ágyasok is szerephez jutnak majd a dávidi karrier egy későbbi, tragikus pontján – de erről majd később. Most inkább érdemes azokra a nőkre fókuszálni, akiknek történetük volt Dáviddal, mert feltételezhető, hogy a kompozíciók szerzői számára (is) ők voltak igazán fontosak. S mivel alapvető célom a kompozíció(k) vizsgálata, tanácsos kanonikus sorrendben követni az egyes nőket – még akkor is, ha ez olykor kronológiai nehézségeket okoz majd.

III.1. Míkál

A történet duktusába helyezkedve látható, hogy Míkált, Saulnak, Izrael királyának lányát egy sikeres, ámde társadalmi szem-

21 A héber szövegben egy feltehetően indoeurópai, ám alapvetően bizonytalan eredetűnek tartott szó, a *plgš* szerepel, amit talán helyesebb 'ágyas'-nak fordítani. Az ágyasság az Ószövetség világában tisztázott háterü jogviszony, amely azonban gyengébb a feleség jogállásánál. Vö.: Ges¹⁸, 1053.

pontból mélyről jövő fiatal katona kapja feleségül. Az ok, a kort ismerve önmagában is említést érdemel:

Saul leánya, Míkal azonban megszerette Dávidot. Megmondták ezt Saulnak, és ő helyeselte a dolgot. (1Sám 18,20)

Ennek alapvetően másként kellett volna történnie: a férfinak vonzalom ébred, az apának megtetszik a vőjelölt, a lány pedig engedelmesen szót fogad. Ráadásul a lány érzelmeit kifejező ige akár kifejezetten heves érzelmi állapotra utalhat.²² Azt azonban már ezen a ponton meg kell jegyezni, hogy az elbeszélés – miként a többi is – Dávid érzelmeiről egyetlen szót sem ejt. Hogy ő is megszerette a lányt? Ki tudhatja? Am szerelem ide, szerelem oda, az érdekltség Dávid esetében nyilvánvaló: a király vejének lenni, nem sokkal azután, hogy még az apja juhait őrizte a betlehemi dombokon, nos, ez káprázatos emelkedés, ehhez kétség sem fér. Ha pedig érdek és szerelem találkoznak, ott valaminek történnie kell...

Saul persze nem örül tiszta szívből e fejleménynek, s ennek oka távolról sem csak a lányos apák egyik közismerten felesleges tulajdonsága volt. A király Dávidban a konkurenciát látja, így olyan (bizarr – vö.: 1Sám 18,25) jegyajándékot kér, amelyhez meg kell ölni száz filiszteust. Ha a vőjelölt sikerrel jár, akkor minden rendben, hiszen száz ellenséggel kevesebb. De ha nem, akkor sincs baj, mert egy veszélyes trónkövetelőt úgy kapcsolt ki a játékból, hogy még illő módon meg is gyászolhatja. (Bár ez utóbbi inkább Dávid jellemző és gyakorta alkalmazott technikája volt a szövegek szerint – de erre most nem kell kitérnem.)

Am ha tények helyett ez alkalommal inkább a hagyományokat vizsgáljuk, akkor feltűnik egy furcsaság. Dávid ugyanis még egyszer feleségül veszi Míkált, ráadásul a kompozíció, s vele a történet egyik igen hangsúlyos helyén, Saul halála után:

Majd követeket küldött Dávid Ísbósethez,²³ Saul fiához ezzel az üzenettel: Add ki nekem a feleségemet, Míkalt, akit száz filiszteus előbőrével jegyeztem el! Ísbóset elküldött érte, és elvette Paltióltól, a férjétől, Lajis fiától. Vele ment a férje is Bahurímig,²⁴ egyre csak siratva őt. Ott aztán ezt mondta neki Abnér: Eredj haza! Ő pedig hazatért. (2Sám 3,14–16)

22 Az 'hb-ige jelentéstartománya két ember szerelmére éppen úgy utalhat, mint Isten és ember viszonyára. Vö.: Ges¹⁸, 18–19. A szó jelentéstartományába a szexualitás is beletartozhat, de ez távolról sincs minden esetben így.

23 A név eredeti formája Isbaal (a név jelentése: 'Baal férfija') volt, ami jelzi, hogy Saul udvarában is, miként Palesztina egész területén, Baalt is istenként tisztelték. A bibliai szerző ezt szégyenletesnek tartva a bw'š ('szégyenkezni', vö.: Ges¹⁸, 133–134) ige származékával elferdíti a nevet (a név jelentése: 'a szégyen férfija').

24 Bahurim, feltételezhetően Jeruzsálemtől 3,5 kilométerre keletre (175.131).

A mindentudó elbeszélő nem bíz semmit sem a véletlenre: Dávid eltűnése, elmenekülése után Míkált egyszerűen férjhez adták máshoz, bár a válásról nem szerzünk tudomást. A szöveg inkább azt sugallja, hogy amikor Dávid (nem mellesleg éppen Míkál segítségével) elmenekül Saul elől, majd hosszas bujdosásba kezd, a házasság férj hiányában valamiképpen okafogyottá válik. Azonban az sem lehetetlen, hogy valamiféle csúsztatás van a dologban. Lehet, hogy Dávid most először kéri és brutális módszereinek köszönhetően meg is kapja Saul lányának a kezét? Akármelyik forgatókönyvet tartjuk is történetileg verifikálhatónak, egy biztos: Míkál jelenti Dávidnak az Izrael, azaz az északi törzsek feletti uralom egyik legitimációját. Akármikor lett Dávid felesége, a kompozíció szerkesztői helyesen ismerték fel, hogy megjelenése döntő fordulatot jelent a dávidi karrier történetében. Ezzel pedig Míkál helyet kapott a Dávidról szóló történet egyik fontos fordulópontján. Ám szerepe és története itt még távolról sem ért véget.

Míkál elvetése legalább annyira fontos, mint az a pillanata, amikor Dávid feleségül vette. A hagyomány azt állítja, hogy a törés akkor történt, amikor Dávid a hosszú idő után végre megtalált frigyládát ünnepélyes külsőségek közepette Jeruzsálembe hozatta. Eközben:

Dávid teljes erővel táncolt az ÚR színe előtt, és gyolcs éfódot²⁵ kötött magára Dávid. Így vitte el Dávid és Izrael egész háza az ÚR ládáját örömrivalgással és kürtzengéssel. De Míkál, Saul leánya éppen akkor tekintett ki az ablakon, amikor az ÚR ládája Dávid városába ért, és látta, ahogy Dávid király ugrálva táncol az ÚR színe előtt, ezért szívből megvetette őt. (2Sám 6,14–16)

Míkál végül is király lánya volt, így megengedhette magának, hogy Dávidnak is elmondja, mi a véleménye a láda előtti táncról:

Míkál, Saul leánya kijött Dávid elé, és ezt mondta: Milyen dicső volt ma Izrael királya! Úgy mutogatta magát az udvari emberek szolgálóleányai előtt, ahogyan csak féleszű ember²⁶ szokta magát mutogatni! (2Sám 6,20)

Csak találgatni lehet, mi készítette Míkalt ilyen súlyos kijelentésre. Talán nem esem a fantáziálás bűnébe, ha két dologra gondolok. Könnyen lehet, hogy Saul környezete amolyan túl ma-

25 Jó volna tudni, mi is volt az efód. A szó jelentése azonban sajnos egészen bizonytalan (vö.: Ges¹⁸, 88), talán csak annyit mondhatunk róla, hogy szakrális cselekményekhez kötődő ruhadarab lehetett. Ám, mivel a jósláshoz kötődve is felmerül a szó, a lexikon tanúsága szerint akár tárgy is lehet. A kérdés megválaszolásában sajnos a kommentárok sem segítenek.

26 A héber szó (*ryq*) jelentését (*‘Dummkopf*, Ges¹⁸, 1241) a magyar fordítás alapvetően jól adja vissza. A Septuaginta e ponton eltérő olvasatára itt most nem szükséges kitérnünk.

gasra jutott pásztorfiúként tekintett Dávidra. A bibliai szöveg tanúsága szerint Míkal ennek ellenére megszerette Dávidod. Am azt talán mindannyian tudjuk, hogy a lángoló szerelem olykor meglepő gyorsasággal képes elhamvadni a hétköznapok szürke egymásutánjában. Másik távolabbi ötletem arra a közimert tényre alapoz, hogy az ókor világában (legalábbis, ami Rómát illeti) a tánc nem volt megvetendő tevékenység, ám a táncosok maguk kifejezetten a társadalom alsó rétegéhez tartoztak. S Míkal esetleg úgy gondolta, hogy a nyilvános táncprodukció nem egyeztethető össze egy király társadalmi státuszával. No, de ennyi talán elég is a találgatásokból, hiszen elhatározott szándékom, hogy lehetőség szerint nem élek a gap filling technikával... Mindenesetre a pár életében drámai változás áll be:

Dávid ezt felelte Míkalnak: Az ÚR színe előtt jártam szent táncot, aki engem választott apád helyett és egész háza népe helyett, és engem rendelt az ÚR népének, Izráelnek a fejedelmévé. Igen, az ÚR színe előtt! És ha még ennél is jobban megalázkodom, és még alávalóbb leszek is a magam szemében, akkor is tisztelni fognak a szolgálóleányok, akiket te emlegetsz. Ezért nem lett gyermeke Míkalnak, Saul leányának holta napjáig. (2Sám 6,21–23)

Míkal ugyan Dávid felesége marad, de ahogyan a bibliai szövegből is láthattuk, a király többé már nem élt vele házasetet, így utód sem született tőle. Az incidens és a Míkallal való érzelmi szakítás színtere Jeruzsálem, s nyilván ez sem véletlen. Mert Jeruzsálem mint székhely egyben azt is jelentette, hogy a király immár nem egyszerűen Júda, nem is Izrael, nem is ezek összességének uralkodója, hanem beemelt az állam-konglomerátumba egy kánaáni várost, azaz Jeruzsálemet. A Míkal által fémjelzett monarchia-konceptió tehát elavulttá vált. S mi jelezhetne volna mindezt jobban, mint a valós kapcsolat megszakadása Míkallal. S még ez sem a véget jelentette. Hiszen Dávidra ott várt Betsabe, aki minden bizonnyal a jeruzsálemi elitből származott, így az elbeszélő számára különösen is alkalmas lehetett arra, hogy jelezze: Jeruzsálem elfoglalásával és integrálásával Dávid monarchiaja újból gyökeresen átalakult. De a kanonikus sorrendet követve Betsabéra egy keveset még várunk kell.

III.2. Abigail

A második (vagy első, ha mindaz, amit az imént Mikálról feltételeztem, igaz) feleség Abigail volt, aki igen tanulságos módon egy igen tanulságos szöveg, az 1Sám 25,2skk tanúbizonysága szerint lett Dávid felesége. A történet ugyanis legalább két történeti, illetve ezzel együtt irodalmi kontextushoz is köthető. A negatív főhős Nábál, aki a történet kezdetén még Abigail férje. Neve be-

szélő név, körülbelül annyit jelent, hogy *'ostoba, nyomorult'*.²⁷ A szó melléknévként igen gyakori az Ószövetségben, s előfordulásai közt igen nagy számban találunk olyan szövegeket, amelyek a bölcsességi gondolkodáshoz kötődnek.²⁸ A bölcsességi irodalomra jellemző módon tehát előttünk áll az ostoba férj és ellenpólusa, a nemcsak szépséggel, hanem okossággal megáldott feleség.²⁹ Ez az irodalmi kontextus természetesen nem különösebben készlet arra, hogy magát a történetet minden elemében megtörtént eseménysornak tekintse bárki. Am mint oly sokszor az ószövetségi szövegek történeti érdeklődésű elemzése során, itt is kiderül, hogy érdemes egy lépéssel tovább menni. A szöveg ugyanis két fontos mozzanatot közöl Nábál gazdasági helyzetéről. Az első szerint a gazdasága Máón pusztájának a közelében, Kármelben volt – a szó jelentése ('megművelt, dús vegetációjú terület'³⁰) alapján feltételezhető, hogy Nábál egyik tevékenysége a növénytermesztés. Emellett igen nagy volumenben űzte az állattartást is, hiszen:

„...háromezer juhot és ezer kecskét tartott”. (1Sám 25,2)

Dávid a történetben olyan, paraszociális vezető (helyzetét természetesen egyszerűbb szóval is le lehetne írni), aki a környéken portyázik jelentős (a bibliai szöveg szerint 600 főt számláló) szabadcsapatával (e csoportot is leírhatnánk más szóval). Rajta kívül a rendszer részeiként kell elképzelnünk Nábál idénymunkásait, akik a juhok nyírását és más egyéb munkákat végeznek fizetség ellenében. Végül pedig számolni érdemes a környéken bizonyos szintű nomád jelenléttel is. Apró terület Hebróntól délre, a Holt-tengertől pedig nyugat-délnyugatra, ahol éppen a kis méret és a viszonylagos zártság következtében minden szereplő minden gesztusával hatást gyakorol a többi tényezőre. Ökológiai fülkéről van tehát szó,³¹ amelynek van kiterjedése, amelynek így vannak hasznosítható erőforrásai, s amely így olyan hatalmi bázisnak tekinthető, amely kiindulópontként megfelelhet egy olyan tehetséges (és tegyük hozzá: nem kifejezetten gátlásos) személy számára, mint Dávid. S nem csalódunk: Dávid először néhány követ útján védelmi pénzt követel Nábáltól (a szöveg ajándékról beszél, de ez senkit se tévesszen meg!), majd amikor ezt nem kapja meg, négyszáz emberével indul el, hogy elrendezze az ügyet. Csak Abigail kétségbeesett akciója menti meg Nábált és gazdaságát a teljes pusztulástól. Az asszony ugyanis nagy mennyiségű élelemmel megrakott karaván élén Dávid elé siet, aki

27 Vö. Ges¹⁸, 775.

28 A Péld 17,7-21 szerint az ilyen gyerekek nem örül az apja, s nem képes válsztékosan beszélni. A Péld 10,23 szerint az ilyen ember a galádságnak örül, a 19,10 és a 30,22 szerint pedig útja végül szerencsétlenségbe torkollik.

29 STOLZ, F. 1981, 159 hangsúlyozza ezt a bölcsességi kötődést, s joggal hívja fel a figyelmet arra, hogy ez a gondolkodási paradigma közel állt a Dávid felemelkedéséről szóló kompozíció (*Aufstiegsgeschichte Davids*) világlátásához.

30 Vö. Ges¹⁸, 572.

31 A kifejezéshez lásd első renden MARFOE, L. 1979, kül. 35, illetve STAUBLI, Th. 1991, 239.

azután nagylelkűen eltekint a vérontástól, s nem melleleg egy ideig megint élelmezni tudja „szabadcsapatának” tagjait. Amikor aztán Nábál értesül a történekről (előtte egy ideig ugyanis meglehetősen részeg), mai szóval élve szívrohamban vagy valami hasonlóban meghal.

A szöveg tehát reális pillanatképet közöl egy olyan területről, amely az úgynevezett polimorf társadalom egy példájának adott otthont. A dávidi történet kompozíciója szempontjából megint egy fontos fordulóponthoz érkeztünk. Amikor ugyanis Nábál meghal, nemcsak az özvegye, a szépséges Abigail száll át Dávid tulajdonába, hanem a férfi vagyona és az ökológiai fülkében betöltött pozíciója is. (Hiába, a szerelem olykor csakugyan mintha vak volna...) Dávid tehát, életében először (ha a kompozíció által sugallt kronológiai rendet követjük) olyan erőforrások birtokába jut, amelyeknek köszönhetően immár önállóan kezdhet hozzá hatalmi bázisának komolyabb formában való kiépítéséhez. Abigail tehát a kompozíció végső formáját kidolgozó redaktor(ok) számára alkalmasnak tűnhetett egy Míkáléhoz hasonló szerepre, legfeljebb kisebb méretekben.

III.3. Betsabe

Akárhová nézünk, mindenütt sorsfordító nőket érzékel a tekintetünk. És persze hatalmas adag politikát, érdekeket, féktelen indulatokat. Ám ez szerencsére (vagy inkább sajnos?) nem minden.

Mert ha a szerelem és Dávid együtt érdekelnek bennünket, akkor egyetlen név juthat az eszünkbe: Betsabe, Eliám lánya, Salamon anyja. Mert hiába hárem, hiába hatalom, hiába beérkezett-ség, hiába siker, hiába irigyelt élet, a szerelem egyszer csak ott terem. S csakugyan úgy termett ott köztük, mint ahogy a gyilkos pattan elő a föld alól a szűk sikátorban, és csakugyan megsebezhetette mindkettőjüket. Betsabe érzelmeiről nem derül ki semmi sem a róluk szóló alapvető fontosságú szövegből (2Sám 11), ám Dávidot szinte a szemünk előtt kapja fel a szél, s repíti, mintha csak egy pihe volna Izrael és Júda dicsőséges királya. Még hogy nincs szerelem egyetlen pillantásra – kérdezhetnénk újra csak ama hatalmas regény írójával együtt? Már hogy ne volna, de sosem úgy, mint Hollywood giccses vásznain, hanem mindig ezerszer erősebben. És ha ehhez még hozzávesszük, hogy ez az első pillantás egy éppen fürdőző, és – a Biblia nem mulasztja el megjegyezni – gyönyörű nőt vetít Dávid agyába és lelkébe, nos, akkor itt meg kell állnunk egy nagyobb lélegzetvétel idejére.

*

A történet önmagában is magával ragadó, a fellegekig emel, hogy azután a poklok legmélyére taszítson, olyan mélyre, ahová

talán még Dante sem látott le. De ha mindez nem volna elég, szilárd meggyőződése, hogy az eseményekről beszámoló bibliai szöveg, a 2Sám 11 a világirodalom egyik legjobban megírt novellája.³² A szöveg felépítése egy kettős jelentésű ige használatán nyugszik, amelynek jelentése 'küld', illetve 'üzen'.³³ A jó történetek sosem mondanak el mindent, a mindent tudó elbeszélő itt gyakorta játszik velünk. S ez alól Sámuel második könyvének e két fejezete sem kivétel.³⁴ Nem lehet eldönteni, ki csábít el kit. A fürdőző nő, aki, bár nyilván számtalan más lehetőség is a rendelkezésére áll, mégis úgy rendezi, hogy a király olyan helyzetben lássa meg, amelynek a férfira gyakorolt hatásaival tisztában kellett lennie. (Hogy mindezt önszántából tette-e, nos, e tekintetben lehetnek kétségeink – de erről később még ejtünk szót.) Vagy a király, aki a látvány mellett is dönthetett volna úgy, hogy elfordul, és nem tesz semmit. S miután a vágy a vigyázatlansággal párosulva elsöprő győzelmet arat, nyomban elkezdődik Dávid végzetes utazása egyre lejjebb a mélybe nyúló lejtőn. Gyávaság, a férj becsapásának szándéka, majd megöletése – nem hiszem, hogy férfi sülyedhet ennél mélyebbre. Azután pedig a történet szenttelen közlésének a végén elhangzik az a kijelentés, amely csak Izraelben hangozhatott el, és amely tömörségében megdöbbenő és felszabadító egyszerre:

De az Úrnak nem tetszett, amit Dávid elkövetett. (2Sám 11,27b)

Eszerint az Ószövetség világában volt egy határ, amelyet még egy olyan sikeres uralkodó sem léphetett át, mint Dávid. Ilyesféle határok persze ma is vannak a politikai elit tagjai előtt. A különbség esetleg csak annyi, hogy Dávid esetében e határ átlépéséért súlyos büntetés járt. Talán azért, mert az Örökkévaló igazságérzetét semmiféle emberi mesterkedés nem korlátozhatta. S hogy mi nem tetszett az Úrnak? A tiltott szerelem, vagy a gyilkosság? Vagy úgy általában az egész történet, benne Dáviddal? Ki tudhatja?

*

Amit sejtethetünk, az távolról sem emlékeztet a romantikára. Dávid a történet idején egy három részből álló monarchia urának mondhatja magát. Izrael északon, Júda pedig délen alkották e struktúra két elemét. A harmadik azonban Jeruzsálem volt. A város, amely korábban egy apró méretű városkirályság központjaként létezett, hosszú kánaáni hagyományokkal és kánaáni lakossággal élt a falai között. Dávidnak egy ilyen város alighanem

32 Az alábbiakhoz lásd szerény kísérletemet: KŐSZEGHY Miklós, 2010.

33 A *šlh* ígéről van szó. Jelentéséhez lásd: Ges¹⁸, 1360–1362.

34 Mindez teret ad az olvasó, a befogadó számára is. Ez azonban távolról sem jelentheti azt, hogy szabadon kiegészíthetjük a történet hézagjait – mondjuk kedvünkre.

ismeretlen terep lehetett, de politikai érzékével nyomban felismerte, hogy valamilyen módon integrálnia kell a városi elit tagjait a saját, merőben újszerű hatalmi rendszerébe. Nem tudhatjuk, ki küldte Betsabét ama végzetes fürdőzésre, de azt igen, hogy jeruzsálemi volt ő is és a családja is. A Dávid történetét összeállító szerkesztők ennek fényében megérezhették a lehetőséget. Hiszen Jeruzsálem elfoglalása a dávidi karrier talán legfontosabb pontja volt. Ám egy várost elfoglalni mindig sokkal könnyebb, mint megtartani. A tragikus történetet követően Dávid feleségül veszi Betsabét, a szerelem megkapja törvényes kereteit. Dávid mintegy végképp megérkezik Jeruzsálembe, a város elindul egy hosszú úton, amelynek ma a végét látjuk, ám még most is él Jeruzsálem egyik epithetonja: „Dávid városa”. Megint egy politikai fordulópontra, és megint egy nő. Ráadásul nem ez az egyetlen fordulópontra, amelyhez Betsabé alakját kötötte a hagyomány. S ez a másik semmivel sem jelentéktelenebb az elsónél. Mert Betsabé és Nátán próféta kulcsszerepet játszottak abban, hogy Dávid halála előtt és közvetlenül utána Salamon ülhessen Dávid trónjára.

De ehhez előbb egy pillantást kell vetni egy sunemi fiatal lányra, aki talán nem ilyen sorsot szeretett volna magának...

III.4. Abiság és a Jeruzsálemben hagyott hárem

A hárem tagjának lenni soha véget nem érő kötődést jelentett. Nem volt ez másként a sunemi Abiság esetében sem, akinek a vésszesen öregedő király emberei azt a feladatot szánták, hogy úgymond melegítse fel urukat. Abiság nem járt sikerrel, de egyszer már a hárem tagja lett, így Dávid vagyonának részévé vált. Vagy ami talán még ennél is fontosabb: feleségként való birtoklása alig leplezett módon jelentett határozott trónigényt. A megfogalmazás talán furcsa, de ne feledjük el: nem az ellenállhatatlan szerelem volt az, amely egy nőt a király háremébe juttatott, hanem általában inkább a politikai megfontolás. S miután Dávid halála után a trón Salamonra száll (ne szépítsük: jól megtervezett és kíméletlenül végrehajtott politikai gyilkosságsorozatot követően), az új király kisémmizett bátyja, Adónijjá feleségül kéri magának a lányt, súlyos hibát követ el. A kérést Betsabé terjeszti Salamon elé, nyilván nem ártatlan segítőkészségből, mert nagyjából sejtethi fia válaszát. Nem is téved, Salamon felcsattan:

Miért csak a sunémi Abiságot kéred Adónijjának? Kérd neki mindjárt a királyságot is, hiszen a bátyám ő! Legyen csak az övé meg Ebjátár papé és Jóábé, Cerújá fiáé! Akkor megesküdött Salamon király az ÚRra: Úgy segítsen engem Isten most és ezután is, hogy ez az életébe kerül Adónijjának! (1Kir 2,22–23)

E ponton talán rövidebbre is zárhatjuk a történetet: az életébe került... Az ok elég egyértelmű: a hárem egyik tagját feleségül

venni valóban trónigényt jelent. Abiság az utolsó ponton áll, ahol Salamon trónját, Adonijjá ostoba leánykérési akciójának következtében, még valamiféle veszély fenyegeti. További sorsáról semmit sem tudunk. Legfeljebb sejthetjük, milyen lehetett mondjuk 15–16 évesen özvegynek maradni egy életre...

*

Ám ha a Dávid körül felbukkanó nők kompozíciós szerepét vizsgáljuk, akkor még egy csoportról feltétlenül szükséges szót ejtenünk. Egyebek mellett azért is, mert a háremben betöltött szerep itt is kulcsfontosságú. Amikor Dávid menekülni kényszerül lázadó fia, Absalom elől, akkor ezt olvassuk:

Tíz másodfeleségét azonban hátrahagyta a király, hogy őrizték a palotát. (2Sám 15,16)

A héber szöveg ilyen fordítása alapvetően helyes, de érdemes egy kicsit pontosítanunk rajta. Arról van szó, hogy a hátrahagyottakat a héber szöveg két szóval jelöli: *nšym plgšym*.³⁵ Egészen biztosan tévedünk, ha itt élemedetebb korú hölgyekre gondolunk, akiknek korábbi bája jórészt elenyészett. A dologban ennél sokkal több lehetőséget érdemes sejtenünk.

Nem lehetetlen például, hogy olyan nőkről van szó, akiknek a családja nem volt annyira fontos, hogy Dávid ne boldoguljon a támogatásuk nélkül. Hírszerzési szerepük sem zárható ki minden további nélkül – Dietrich valóságos ötödik hadoszlopról beszél velük kapcsolatban.³⁶ Egy folyamat részeként végzetes kimenetelű politikai játszma részesei – bár sejthetjük, hogy ez a szerep szenvedést tartogat a számukra. El kell viselniük, hogy Absalom nyilvánosan úgymond „bemegy hozzájuk”,³⁷ birtokba veszi őket. Az okot már ismerjük: aki igényt tart az uralkodó háremére, az igényt tart a trónjára is. Absalom lázadása csúcspontján, amikor Dávid hatalma már-már veszni látszik, a redaktor megint csak nőket szerepeltet. A szerep rettenetes, pont úgy, mint egy politikai játszma.

IV. Összegzés

A kérdés ezek után már csak az, mi az, amit tudunk, és mi az, amit nem tudunk, amit nem is tudhatunk, vagy amit megalapo-

35 Az első szó igen gyakori, az 'asszony/nő' jelentésű héber szó többes száma. A második nyelvi szempontból ennél sokkal érdekesebb. A fentebb már elemzett szó, amelynek feltehetően indoeurópai eredetére is utaltunk, alacsonyabb rangú feleségeket jelent, akik azonban vitathatatlanul a hárem tagjai.

36 DIETRICH, W. 2011.

37 A héber kifejezés a Biblia számos helyén megtalálható, a nemi aktus eufemizmus. Ezen a ponton joggal gondolhatunk akár demonstratív, politikai célból elkövetett nemi erőszakra is.

zottan sejthetünk. Az Ószövetség igen erős történetei közé tartoznak azok a beszámolók, amelyeket eddig érintettünk. Természetes vágy lehet bárkiben, hogy kíváncsiságtól vezérelve kicsivel többet is megtudjon ezekről a minden tekintetben kivételes nőkről. De akár a velük így vagy úgy kapcsolatba lépő Dávidról is. Magunk is úgy gondoljuk, hogy érdemes ezen, de most is a kompozíció tekintetében, elgondolkodni. Ehhez mindenekelőtt egyetlen körülményt kell figyelembe venni. Azt, hogy itt irodalmi karakterekkel állunk szemben, akik mögött ugyan valóságos személyek álltak, de akiknek ezekhez a valóságos jellemvonásaihoz nincs hozzáférésünk.³⁸ Az irodalmi karakterek pedig, erre számos utalást ismerünk a kutatás történetében, az olvasóval együtt jönnek létre, csak velük együtt működhetnek.³⁹ A teória szerint az olvasóra igen erősen hat az első benyomás, az a pillanat, amikor először bukkan elé a történetben az adott karakter. Ekkor általában megszületik egyfajta ítélet, amely azután csak igen ritkán változik meg – ha egyáltalán. Ez nyilván esetünkben is fontos faktor lehet, hiszen például látjuk magunk előtt a délutáni sziesztáról éppen csak felkelt királyt, miközben a hadsereg Ammón fiai ellen harcol, vagy a minden tekintetben gyönyörű Betsabét, amint kissé meghökkenítő helyen fürdik. Hamar kialakul az olvasóban a lusta, arrogáns és túlságosan beérkezett király, meg a minimum kacér nő képe – csak hogy ez a benyomás talán még az elbeszélő intencióinak sem felel meg szükségképpen, a valós királyról és a valós nőről pedig végképp semmit sem mond.

A feminista teológia művelőinek, másokkal együtt, igazuk lehet abban, hogy a szöveg értelmezése szempontjából távolról sem mindegy, hogy férfi vagy nő olvasó találkozik egy szöveggel. A Betsabe-történet egy férfi olvasóra nyilván egészen más-ként hat a fürdőző szépség megpillantásától kezdve egészen Nátán drámai mondatáig: „Te vagy az a férfi”, mint egy női olvasóra.⁴⁰ A kérdés csak az, hogy el tudjuk-e helyezni a lehetséges értelmezési síkokat – mindegyiket a maga helyére. Mert egészen mást mutathat az, amit a szöveg mutatni akar, mint az, amit az olvasó önkéntelenül is kiolvas a szövegből.⁴¹ Ha Dávid és Betsabe tragikus történeténél maradunk, akkor jól látszik, hogy a szintek összekeveredése nem segíti az interpretáció munkáját. Mondhatjuk, hogy Betsabe áldozat a történetben,⁴² de állíthatjuk azt is, hogy provokátorként szerepel, talán éppen családja meg-

38 Joggal hangsúlyozza e körülményt NAUMANN, Th., 2003, 55.

39 A megállapítást igen markánsan képviseli BACH, A., 1993, 61–62. NAUMANN, Th., 2003, 66. irányítja a figyelmet CHATMAN, S., 1978, 118–119. alapvető munkájára.

40 Fentebb, Betsabe és Dávid története kapcsán magunk is tettünk egy futólagos kísérletet a történet ilyen jellegű olvasására.

41 Tanulságos ideidézni NAUMANN, Th., 2003, 71. terminusait, aki egyfelől *Mitteilungsinteresse des Textes*, illetve másfelől *Lektürinteresse der Leser* szinteket különböztet meg egymástól.

42 Így tesz, meglehetősen vehemenciával EXUM, J. C., 1996, 47–73. Az, hogy a történetet a Bír 19 összefüggésében olvassa, számunkra elfogadhatatlan.

bízásából.⁴³ A szöveg alapján mindkét állítást el lehet jutni, de bizonyítani egyiket sem lehet. Hogy Dávid megerőszkolta volna Betsabét, azt pusztán filológiai alapon is valószínűtlennek kell tartanunk, hiszen a 2Sám 11 szövegében nem szerepel a neki erőszakra vonatkozó, jól ismert szókincs.⁴⁴ Mindez azonban nem zár ki egy olyan értelmezést, amely szerint Dávid már a történet legelején, Betsabéval kapcsolatban is visszaél hatalmával, amely hatalom részben politikai helyzetével, részben pedig a kor patriarkális berendezkedésével függ össze. Amikor Betsabe megüzeni Dávidnak, hogy teherbe esett – ezt akár diadalmas bejelentésnek is lehet értelmezni (elérte célját, hamarosan a király felesége lehet), de akkor sem tévedünk nagyot, ha az üzenetet segélykiáltásként fogjuk fel. Csupa kettősség, értelmezési lehetőségek innen és onnan is. Alig hiszem, hogy ez véletlen volna. Sokkal inkább azt gondolom, hogy Dávid történeteinek szerzőjét, szerzőit, redaktorait ugyan nem ismerjük, de elegendő a nőikkel kapcsolatos történeteket elolvasnunk ahhoz, hogy lássuk: remek írók voltak, nagyvonalú redaktorok munkatársaiként. Helyet hagytak nekünk, kései olvasóknak.

E történeteket olvasva nehéz ellenállni a gap filling kísértésének. Talán azért, mert a téma az emberiség egyik legősibb viszonyrendszerét érinti. Azt hiszem, legkésőbb ezen a ponton mélységesen egyet kell értenünk a Példabeszédek könyvének megállapításával:

¹⁸Ez a három dolog csodálatos előttem, sőt négy dolgot nem értek: ¹⁹a sasmadár útját az égen, a kígyó útját a kősziklán, a hajó útját a mély tengeren és a férfi útját a nővel. (Péld 30,18–19)

Irodalom

- BRUEGGEMANN, W., 1988: 2Sam 21–24. An Appendix of Deconstruction, *CBQ* 50, 383–397.
- DIETRICH, W., 1997: *Die frühe Königszeit in Israel. 10. Jahrhundert v. Chr.*, BE 3, Stuttgart.
- DIETRICH, W., 2006: *David. Herrscher mit Harfe*, BG14, Leipzig.
- DIETRICH, W., 2011: Davids Fünfte Kolonne beim Abschalom-Aufstand, in Uő (szerk.), *Seitenblicke. Literarische und historische Studien zu Nebenfiguren im zweiten Samuelbuch*, OBO 249, Fribourg – Göttingen, 91–120.
- KARASSZON István, 2002: Történetírás az ókori Izraelben, in Uő., *Az Ószövetség fényei. Veterotestamentica*, Budapest, 40–72.
- KARASSZON István, 2021: *Az Ószövetség teológiai üzenete*, Budapest.
- KŐSZEGHY Miklós, 2010: „Te vagy az az ember!” (Dávid és a morál határai – megjegyzések a 2Sámuel 11–12 szövegéhez, *Pannonhalmi Szemle* 18, 5–24.

43 Igaz, Betsabe ebben az esetben is áldozat, a családja áldozata.

44 Ehhez elegendő szemügyre vennünk a 2Sám 13 szomorú történetét Dávid fiáról, Amnonról és féltestvéréről, Támárról.

- MARFOE, L., 1979: The Integrative Transformation: Patterns of Sociopolitical Organisation in Southern Syria, *BASOR* 234, 1–42.
- PIETSCH, M., 2003: „Dieser ist der Spross Davids“... *Studien zur Rezeptionsgeschichte der Nathanverheissung im alttestamentlichen, zwischentestamentlichen und neutestamentlichen Schrifttum*, WMANT 100, Neukirchen.
- ROST, L., 1926: *Die Überlieferung von der Thronnachfolge Davids*, BWANT 6, Stuttgart.
- STAUBLI, Th., 1991: *Das Image der Nomaden im Alten Israel und in der Ikonographie seiner sesshaften Nachbarn*, OBO 107, Freiburg/Schweiz – Göttingen.
- SZÍJJÁRTÓ M. István, 2021: *A történelem diskurzusa. Bevezetés a 20. századi történetírás történetébe és elméletébe*, Ráció Kiadó, Budapest.
- VRIEZEN, T. C. – WOUDE, A. S. van der, 2005: *Ancient Israelite and Early Jewish Literature*, Boston – Leiden.
- ZENGER, E., 2008: *Einleitung in das Alte Testament*, Stuttgart.
- BG: Biblische Gestalten
- CBQ: Catholic Biblical Quarterly
- Ges¹⁸: Gesenius. *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, 18. Auflage, Heidelberg et al.
- OBO: Orbis Biblicus et Orientalis
- WMANT: Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament.